

В статье дан анализ проблем здоровья молодежи. Определены наиболее важные факторы, которые усложняют процесс формирования здорового способа жизни у молодежи. Значительное внимание уделено анализу роли коммерческой рекламы, распространяющей асоциальные и антисоциальные установки среди молодежи.

Ключевые понятия: *здоровье, способ жизни, стиль жизни, качество жизни, установка, реклама.*

In this article we can read about problems with health among the youth, are defined the most important factors, that prevent the process of forming health way of life between them. A lot of attention are payed to analysis of role of commercial advertisement, that share anti-social directions between the youth.

УДК 316:378(477)

Чернова К.О.

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ

У статті проаналізовані сучасні реалії освіти в українському соціумі. Основна увага приділена розвитку вітчизняної освіти та її здатності до забезпечення високого рівня конкурентоспроможності на динамічному ринку праці, визначенню (в соціологічній оцінці) особливостей доступу до якісної освіти споживачів освітніх послуг.

В умовах глобалізації та входження України в європейський освітній простір через Болонську декларацію відбувається поступова інтеграція української освіти у світовий освітній простір. Дана тенденція сприятиме підтриманню високого статусу

вітчизняної освіти і науки; підвищенню їх конкурентоспроможності, і відповідатиме сучасним світовим стандартам. Так, зокрема, основні завдання системи вищої освіти згідно Болонського процесу полягають у створенні єдиного загальноєвропейського простору вищої освіти до 2010 р.; необхідності підвищення конкурентоспроможності вищої освіти; зміцненні соціальних зв'язків і зменшенні нерівності як на національному, так і на загальноєвропейському рівнях; створенні конкурентоспроможної і динамічної світової економіки, що базується на знаннях і її здатності забезпечити стійке економічне зростання; активному стимулюванні інноваційних процесів та тісному співробітництві між навчальними закладами.

Починаючи з 1990-х рр. ХХ ст. стан і вибір пріоритетів освітньої політики в Україні зумовлений, передусім, такими чинниками. По-перше, активними процесами глобалізації, що передбачають не лише нове облаштування політики, економіки, культури, освіти, але і високий ступінь інтернаціоналізації, внаслідок чого спостерігається тісне поєднання різних національних систем освіти. В таких умовах фундаментальні та професійні знання стають реальним товаром. По-друге, активним залученням особи та її роллю в соціумі, використанням особистісного фактору в структурі економіки, тобто гуманітаризацією освіти. Провідну роль при цьому відіграють забезпечення академічної мобільності учасників освітньо-наукового простору — студентів, академічного й адміністративного персоналу. Важливе значення також має освоєння сучасних освітніх технологій, розроблення та засвоєння курсу на структурні зміни і оновлений зміст якості освіти.

Зазначимо, що проблема отримання якісних послуг завжди була і залишається досить актуальною. Так, сьогодні виник новий теоретико-прикладний науковий напрям – “якість освіти”. Чим вищою є якість освіти у державі, тим вищим є її рейтинг на світовій арені. В умовах поступової інтеграції України до європейської спільноти цей напрям є одним із пріоритетних. Так, зокрема, ще у 2002 році Кабінетом Міністрів України була розроблена “Концепція державної політики у сфері управління якістю продукції (товарів, робіт, послуг)”. При цьому особливо актуальною є проблема вдалої реорганізації сфери вищої школи, оскільки швидше й успішніше з

економічної кризи виходять ті країни, які вирішального значення надають розвитку науки й розширюють можливості громадян в отриманні вищої освіти.

Високий рівень освіти населення традиційно вважається конкурентною перевагою України, що дозволяє їй утримувати відносно високі показники в рейтингу (ІЛР) – індексу людського розвитку та вважатися країною з високим інноваційним потенціалом [1, 25-26].

Так, зокрема, як зазначає Ходикіна І.Ю., сьогодні Україна за індексом освіти, як складової частини індексу людського розвитку, посідає одне з перших місць у світовому рейтингу країн. Якщо за ІЛР у 2005 р. ми займали 78 місце, то за індексом освіти – перебуваємо на рівні Італії (18 місце), Ізраїлю (23 місце) і навіть вище відповідного показника Японії (11 місце за ІЛР). Отже, в українському суспільстві оформлені передумови для формування і використання людського капіталу та елементів людського розвитку. Але їх практична реалізація не дозволяє адекватно забезпечити достатньо високі стандарти європейського рівня життя, в т.ч. й освіти [2, 9].

Водночас, існують негативні тенденції, ігнорування яких може позбавити нашу країну цієї переваги: 1) дошкільна освіта досі не є обов'язковою; 2) знижується якість вищої освіти та водночас – затребуваність якісної освіти (насамперед, через те, що навіть вища освіта в Україні не гарантує якісного робочого місця, підвищення добробуту та усунення загрози бідності; 3) втрачають позиції фундаментальні науки та інженерні спеціальності; 4) система вищої освіти не орієнтується на потреби ринку праці. Сьогодні на одну вакансію економіста претендують 85 осіб, бухгалтера – 20. Водночас, попит на інженерів-механіків, інженерів-приладобудівників удвічі перевищує їх випуск, фахівців у галузі інформаційних технологій – в чотири рази – (це світова тенденція: в Японії дефіцит інженерних кадрів понад 1 млн., у Німеччині – 1,5 млн., у США – 2,5 млн. осіб). Проте ці країни мають можливості усунути нестачу таких фахівців за рахунок залучення емігрантів високої кваліфікації. В Україні – ситуація протилежна – фахівці високої кваліфікації емігрують за межі країни [1, 25-26]. Та

незважаючи на такі негативні тенденції, потреба у здобутті вищої освіти сьогодні в Україні продовжує залишатись актуальною і необхідною, про що свідчать результати соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України «Українське суспільство 1992-2008» [4, 65].

Чи вважаєте (вважали) Ви обов'язковим здобуття вищої освіти ... Вами особисто?

	2008
1. Так	50.5
2. Ні	35.8
3. Важко відповісти	13.4
Не відповіли	0.3

Чи вважаєте (вважали) Ви обов'язковим здобуття вищої освіти ... Вашими дітьми, онуками?

	2008
1. Так	81.8
2. Ні	4.2
3. Важко відповісти	13.0
Не відповіли	1.0

Слід також звернути увагу на зміну базисного типу особистості, котра свідчить, що на теперішньому етапі свого розвитку українське суспільство за "людськими ресурсами" більшою мірою готове до демократичних і ринкових перетворень, ніж це було впродовж перших років незалежності України. Так, в останні роки в Україні суттєво побільшало так званих "інтерналів" — людей, котрі відповідальність за те, як складається їхнє життя, покладатимуть передусім на самих себе, а не на зовнішні обставини. І хоча "екстерналів" і досі більше за "інтерналів", в останні роки вони вже не становили більшості населення. Якщо зважити, що інтернальність є психологічною домінантою людей, які живуть в економічно розвинених демократичних державах, можна

констатувати, що в Україні останніми роками спостерігається тенденція наближення особистісних характеристик населення до базисного типу особистості в країнах Заходу [4, 83].

Принагідно вважаємо за доцільне зазначити, що громадяни України оцінюють нинішній стан системи освіти у своїй країні нижче, ніж інші європейці (середня оцінка за шкалою від 0 до 10 балів — 4,1), за винятком Болгарії (3,6), тоді як у найближчих сусідів — поляків, чехів і словаків — домінують оцінки понад 5 балів, а в Данії та Фінляндії — понад 7 балів. Найближче до українців за оцінками стану освіти – росіяни (4.3) та португальці (4.2). Дивує, що Україна і Португалія потрапили в одну групу, якщо брати до уваги, що середньостатистичний українець навчався в різних навчальних закладах 11,3 роки, а португалець — 7,4. Утім, у більшості країн Європи середнє значення років, витрачених на здобуття освіти, перевищує відповідний показник України (за винятком Румунії, Болгарії, Польщі та Словенії). Але це перевищення — не надто суттєве (не більш як 2 роки). Гіршим для України є інше — за останні 12 місяців удосконалювали свої знання та навички, необхідні для роботи, на курсах, лекціях і тренінгах 51% датчан, 50% норвежців, 36% словенців, 22% поляків і лишень 12% наших співгромадян. Тільки громадяни Греції (усього 9%) ще менше схильні чогось навчатися в зрілому віці, ніж українці. На жаль, відставання від переважної більшості країн Європи за два роки спостережень не скорочується: з 2005 року не підвищився показник кількості років, витрачених на освіту, а тих, хто навчався на курсах та тренінгах, в Україні у 2007 році виявилось навіть на 3% менше, ніж у 2005 році [5, 131]. При цьому, як свідчать результати нижче наведеного соціологічного моніторингу, переважна кількість громадян України задоволена рівнем своєї освіти та працею за фахом [4, 64-65].

Чи задоволені Ви рівнем своєї освіти?

	2002	2004	2005	2006	2008
1. Повністю незадоволений	13.1	8.1	13.2	11.7	8.8
2. Скоріше незадоволений	27.1	32.3	29.1	28.2	26.1
3. Важко сказати, задоволений чи ні	29.6	25.3	23.6	22.6	21.1
4. Скоріше задоволений	23.1	28.3	26.8	27.1	30.2
5. Повністю задоволений	6.3	5.1	7.2	10.4	13.5
Не відповіли	0.8	0.9	0.1	0.0	0.3
<i>Середній бал</i>	2.8	2.9	2.86	3.0	3.1

Протягом якого часу після закінчення навчання у середньому спеціальному або вищому навчальному закладі Ви влаштувалися на роботу за набутим фахом?

	2008
1. Майже одразу після закінчення навчання	45.8
2. Через два-три місяці	8.6
3. Протягом року	6.8
4. Через кілька років	4.6
5. Не працював і не працюю за набутим фахом	7.4
6. Я ще навчаюся	5.0
7. Не навчався і не навчаюся в таких закладах	21.4
Не відповіли	0.5

На сьогодні особливо помітним є відставання України від більшості країн ЄС у використанні Інтернету (див. наступні результати соціологічного моніторингу) - [4, 64-65]. Так, відповідаючи на запитання, як часто вони користуються Інтернетом або електронною поштою для власних потреб, у 2005 році 75% (у 2007 - 72%) громадян України зазначили, що не мають доступу до

Інтернету ані на роботі, ані вдома. Найближче до українців — росіяни (70%), тоді як в нових державах ЄС — Чехії, Угорщині, Словаччині та Словенії — Інтернет тією чи тією мірою доступний

ВИПУСК 1

більшості населення. Щодня користувалися Інтернетом в Україні у 2005 році лише 1% громадян (у 2007 - 1.5%), тоді як у Польщі за два роки питома вага тих, хто щоденно користується Інтернетом, зростає з 12 до 19%. За цим показником європейським лідером є Данія, де щоденний доступ до Інтернету мали 43% громадян у 2005 році та 50% - у 2007 році [5, 131].

Чи вмієте Ви користуватися комп'ютером?

	2002	2004	2005	2006	2008
1. Не вмію і ніколи не користуюсь	79.8	74.6	70.6	64.8	56.7
2. Вмію працювати на комп'ютері, іноді користуюсь	13.3	17.8	21.0	25.2	28.3
3. Вмію і постійно використовую в роботі	4.4	6.3	6.8	9.0	13.8
4. Інше	2.1	1.2	1.6	0.9	1.0
Не відповіли	0.4	0.1	0.0	0.1	0.1

Чи користуєтесь Ви Інтернетом?

	2002	2004	2005	2006	2008
1. Не маю потреби і ніколи не користуюсь	80.7	83.0	80.7	74.4	68.2
2. Маю потребу, але не маю можливостей користуватися	13.0	9.1	9.3	10.7	8.8
3. Користуюся вдома	1.1	2.5	3.4	6.9	13.2
4. Користуюся на роботі	2.6	3.3	4.0	5.3	10.5
5. Користуюся в інтернет-кафе, комп'ютерному клубі тощо	1.5	2.9	3.7	3.8	2.8
Не відповіли	2.5	0.1	0.1	0.1	0.2

Чи плануєте Ви найближчим часом придбати для себе (для Вашої сім'ї) комп'ютер?

	2005	2006	2008
1. Так, планую	11.1	12.7	14.5
2. Ні (вже маю)	12.7	16.2	27.8
3. Ні (немає потреби)	29.4	35.6	29.7
4. Ні (не маю можливості)	41.3	28.2	21.3
5. Важко сказати	5.3	7.1	6.2
Не відповіли	0.2	0.3	0.4

Згідно результатів української дослідниці І.Сікорської, 44% опитаних студентів та 56% опитаних викладачів головною метою реформи вважають відповідно - «можливість отримання європейського диплому» та «втілення в освіту євростандартів». Майже третина опитаних студентів - 28% та 34% викладачів відзначили «підвищення якості освіти» за мету реформи. Це свідчить про недостатній ступінь інформованості респондентів та їхньої зацікавленості у включенні у певну комунікацію із адміністрацією ВНЗ та владою з приводу питань реформування вищої освіти [6, с.10]. Дослідження показало, що і студенти, і викладачі достатньо високо оцінюють переваги як традиційної, так і нової системи навчання: 31% студентів і 31% викладачів позитивно відзначають в традиційній системі колективні форми організації занять, стосовно переваг кредитно-модульної системи - 38% викладачів приваблює індивідуалізація навчання, а 50% студентів - можливість отримати на екзаменах та заліках «автомат» [6, 11].

На сьогодні в Україні відчувається дефіцит соціологічних даних, які б відображали трансформаційні процеси в сфері освіти, залежності освітніх прагнень індивідів від економічних, соціальних або культурних чинників. Так, зокрема, необхідно враховувати те, що основною метою Болонської конвенції є необхідність вирішення проблеми дефіциту спеціалістів, в той час, як в Україні існує проблема якості їхньої підготовки. На такі важливі проблеми звертає увагу видатний український вчений в галузі освіти М.Євтух, який констатує ситуацію «неузгодженості» освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра вимогам сучасних роботодавців. Внаслідок такої узгодженості, на його думку, сьогодні в Україні «існує тенденція до погіршення якості вищої освіти» [7, 16]. В нинішніх умовах виникає небезпека того, що внаслідок запровадження європейських стандартів створюється ризик зниження якості освіти. В даному випадку, як свідчать результати вищенаведеного соціологічного моніторингу щодо оцінки якості освіти, здобутої респондентами в школі та вищому навчальному закладі, то переважна більшість респондентів досить високо оцінює якість здобутої власної освіти [4, 64].

Оцініть, будь-ласка, за 5-бальною шкалою якість освіти, здобутої Вами ... У школі?

	2008
1	1.6
2	3.6
3	20.7
4	43.6
5	29.4
Не відповіли	1.1

Оцініть, будь-ласка, за 5 бальною шкалою якість освіти, здобутої Вами ...у середньому спеціальному або вищому навчальному закладі?

	2008
1	0.6
2	1.7
3	9.1
4	33.7
5	18.1
Не відповіли	36.8

Поряд з цим, сьогодні сформувалося стійке протиріччя між системою вищої освіти і ринком праці. Внаслідок глобалізаційних процесів послуги вищої освіти набувають ознак товару і функціонують на ринку освітніх послуг, що створює нерівність в задоволенні освітніх потреб малозабезпечених верств населення. Тому обов'язково треба враховувати чинник співвіднесення національних освітніх програм з економічними пріоритетами держави та потребами на ринку праці. Система освіти, на нашу думку, повинна служити ефективним інструментом соціального вирівнювання, а не підтримки та поглиблення соціальної стратифікації. В даному випадку результати соціологічного моніторингу «Українське суспільство 1992-2008» свідчать про наступне [4, 65].

Якою мірою є (була) доступною вища освіта ... для Вас особисто?

	2008
1. Цілком доступною	23.8
2. Скоріше доступною	24.2
3. Важко сказати, доступною чи ні	16.7
4. Скоріше недоступною	19.8
5. Зовсім недоступною	14.9
Не відповіли	0.6
<i>Середній бал</i>	<i>2.8</i>

Якою мірою є (була) доступною вища освіта ... Для Ваших дітей, онуків?

	2008
1. Цілком доступною	17.7
2. Скоріше доступною	24.2
3. Важко сказати, доступною чи ні	34.2
4. Скоріше недоступною	18.4
5. Зовсім недоступною	4.3
Не відповіли	1.3
<i>Середній бал</i>	<i>2.7</i>

Чи вважаєте Ви необхідною практику розподілу випускників середніх спеціальних та вищих навчальних закладів на робочі місця?

	2008
1. Так	70.5
2. Ні	7.0
3. Важко відповісти	22.3
Не відповіли	0.2

Зазначимо, що формальна сторона підходу до реформи відштовхнула від цього процесу певну частину викладачів, які не вірять, що цей процес будь-коли перейде з зовнішніх форм

організації учбово-виховного процесу до його змісту. В той самий час в досліджених ВНЗ реформа перейшла в реальну площину, скрізь упроваджуються елементи нової системи, але по-різному. Це, з одного боку, вказує на відсутність чітких інструкцій і директив, а з іншого - і це позитивний момент - дає суб'єктам реформи на цьому етапі експериментувати, обмінятися досвідом і обрати лише оптимальні форми. В цілому, на думку респондентів, здійсненню успішних перетворень в системі вищої освіти заважає недостатнє фінансування (60% респондентів); потребують змін: зміст освіти (40%), методи управління (31%) та правова база (19 %) [6, с.11]. Саме на зміст освіти вказують й інші науковці, зазначаючи при цьому, що нині основна увага зосереджена на впровадженні кредитно-модульної системи, тобто формальній відповідності європейським стандартам [8, с.3]. При цьому зазначимо, що якщо у ВНЗ України скажімо, формально видають однакові дипломи, то у багатьох розвинених країнах вагому роль відіграє здобуття освіти у престижному навчальному закладі. Тому престиж того чи іншого закладу є вирішальним чинником працевлаштування.

Так, зокрема, останнім часом в Україні сформовано систему визначення рейтингу вищих навчальних закладів (ВНЗ), яка використовує міжнародні показники (індикатори). Це дає змогу в кінцевому підсумку визначити як загальний рейтинг вищих навчальних закладів України, так і за відповідними галузями. В цьому аспекті слід зазначити, що на сьогодні також функціонує і паралельна національна система визначення рейтингу ВНЗ для моніторингу їх діяльності з метою прийняття подальших ефективних управлінських рішень [3, 5].

Ранжування вищих навчальних закладів є вкрай необхідним для адміністрації вищого навчального закладу щодо ефективного адміністрування; уряду та політикам – для формування стабільної нормативно-правової бази, забезпечення адекватності ринку освітніх послуг та ринку праці. Отже, рейтингова система покликана задовольняти всіх споживачів освітніх послуг та організаторів вищої освіти.

Модель ранжування системи вищої освіти є певним віддзеркаленням стану реальності, в якому на даний час вона

перебуває. Ґрунтований аналіз з даних питань свідчить про те, що варіація за цією ознакою має надзвичайно велике значення не тільки для оцінювання ситуації, яка склалася в системі, а головне – для формування ефективної стратегії її розвитку через забезпечення виробничої сфери та сфери послуг якісною робочою силою, підготовка якої здійснюється у ВНЗ. Сфера застосування такої методики дає можливість порівняти стан та розвиток вищих навчальних закладів, окремих груп за галузевою ознакою, системи в цілому та за окремими тематичними напрямками [3, 5].

Підсумкові тези

Отже, як свідчать результати вищенаведеного дослідження, у вищій освіті України відбуваються докорінні зміни, а саме, поява вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації та форм власності; зростання використання в системі освіти телекомунікаційних систем; відбувається активізація чинника розрекламованості викладачів та їхніх освітніх програм; запроваджується інноваційність освіти і трансформація «тренінгової» освіти в навчальну; виникають нові спеціальності; відбувається інтеграція вітчизняної вищої освіти в європейський освітній простір. Поряд з цим, на сьогодні у вищій освіті України поки що існує чимало проблем і завдань, основними з яких є недостатнє фінансування цієї галузі, що проявляється у неналежній якості підготовки фахівців, а в кінцевому рахунку, негативно впливає на освітній потенціал України в цілому.

Безумовно, успішне вирішення існуючих проблем в освітній галузі залежатиме від того, як швидко та ефективно вони будуть розв'язані на всіх рівнях функціонування системи вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна безпека і оборона. – 2008. - № 4. – с. 25-26.
2. Ходикіна І.Ю. Університетська освіта в контексті інноваційного розвитку України. – Автореф. дис... канд. екон. наук. – НАН України. Ін-т регіон. дослідж. – Л., 2006. – 21 с.
3. “Освіта України”. - № 42. - 5 червня 2007 р. – С. 5.

4. Головаха Є., Паніна Н. Українське суспільство 1992-2008: Соціологічний моніторинг. – Київ, 2008. – 85 с.

5. Головаха Є., Горбачик А.. Соціальні зміни в Україні та Європі: за результатами “Європейського соціального дослідження” 2005-2007 роки. – К.: Інститут соціології НАН України, 2008. – 133 с.

6. Сікорська І.М. Удосконалення держуправління вищою освітою у контексті європейської інтеграції. Автореф. дис. на здобуття канд. наук з держ.управління. – 25.00.02. – м. Донецьк, 2006. – 20 с.

7. Євтух М.Б. Реорганізація вищої освіти України та її відповідність змісту положень Болонської декларації // Болонський процес: шляхи до мобільності студентів, академічного та адміністративного персоналу в рамках загальноєвропейського простору вищої освіти. - К.: МАУП, 2005.- С.15-26.

8. Курбатов С., Хриптулов П. Данина моді чи відповідь на виклики майбутнього? // «Дзеркало тижня». – 2007. – 3 берез.

В статтє проанализированы современные реалии образования в украинском социуме. Основное внимание уделено развитию отечественного образования и его способности к обеспечению высокого уровня конкурентоспособности на динамичном рынке труда, определены (в социологической оценке) особенности доступа к качественному образованию потребителей образовательных услуг.

Abstract. The paper analyzed the current realities of education in the Ukrainian society. The main attention is paid to the development of national education and its ability to provide a high level of competitiveness in a dynamic labor market, defined (in a sociological assessment), particularly access to quality education for consumers of educational services.